

Architecten en stedenbouwers in de negentiende

Op vrijdag 24 oktober 1997 organiseert de werkgroep Stedengeschiedenis een studiedag getiteld 'Architecten en stedenbouwers in de negentiende eeuw'. Het architectuurhistorisch onderzoek onder leiding van Auke van der Woud en Erik de Jong (Vrije Universiteit) staat op deze dag centraal. De bijeenkomst heeft plaats in het Academiegebouw van de Universiteit van Utrecht, Domplein 29, zaal 19. De studiedag is gratis voor eenieder toegankelijk. Informatie kan worden ingewonnen bij Jan van den Noort (010-4366014)

Dagvoorzitter: Paul van de Laar (hoogleraar geschiedenis van Rotterdam)

Agenda:

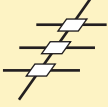
- 10.15-10.45 Petra Brouwer over 'De historiografie van de Nederlandse bouwkunst 1770-1914; verslag van een jaar onderzoek'
- 10.45-11.15 discussie
-----pauze-----
- 11.30-12.00 Auke van der Woud over 'Nederlandse architecten 1860-1900: het probleem van kunst en commercie'
- 12.00-12.30 discussie
-----lunchpauze-----
- 14.00-14.30 Hetty Berens over 'W.N. Rose: architect en ingenieur'
- 14.30-15.00 discussie
-----pauze-----
- 15.15-15.45 Ida Jager over 'W.A. Froger en het dag-in-dag-uit van Amsterdam'
- 15.45-16.15 discussie

Petra Brouwer, De historiografie van de Nederlandse bouwkunst 1770-1914

In de negentiende eeuw werd de kennis van het architectuurhistorisch verleden ingrijpend uitgebreid. Deze letterlijke geestverruiming betekende dat de visie op het verleden zich wijzigde, maar had ook consequenties voor de conceptie van de eigentijdse architectonische opgave. In het onderzoek wordt gesteld dat er een samenhang bestaat tussen de onderwerpskeuze in historische studies (een tijdsperiode, gebouwtype, architect, stijl enzovoort) en de wijze van behandeling en presentatie daarvan enerzijds en de opvattingen over de kwaliteit en de opgave van de negentiende-eeuwse bouwkunst anderzijds. De vraag is hoe deze samenhang zich manifesteerde en welke thema's hierin een rol speelden.

Auke van der Woud, Het probleem van kunst en commercie

Na het midden van de negentiende eeuw traden in het denken over architectuur aardverschuivingen op. De democratisering en verburgerlijking van de samenleving leidden ertoe dat het publiek steeds mondiger werd en steeds sterker een factor werd waarmee de architect rekening moest houden, zowel in kwesties van smaak als in zaken van ideologie en politiek. De industrialisatie en de enorme ontwikkelingen in de natuurwetenschappen resulteerden in een steeds breder scala aan bouwtechnische innovaties, nieuwe ambachtelijke specialisaties en productievormen. Deze factoren oefenden samen een onweerstaanbare kracht uit op de manier waarop de architectuur gestalte kreeg: de opdrachtgever is immers de

eeuw

baas. Tegelijkertijd hielden de opinieleiders onder de architecten (en het architectuuronderwijs) vast aan de oude opvatting dat de bouwkunst, wil zij kunst zijn, aan artistieke en immanente regels moet gehoorzamen, aan een esthetica of schoonheidsleer die op hogere principes is gebaseerd dan de waan van de dag of de grillen van het publiek. In deze spanning tussen twee onverenigbare werkelijkheden ontwikkelde zich de architectuur van het laatste kwart van de eeuw en schiep een uitweg door een verschil te maken tussen woorden en daden. In de dialectiek van het twintigste-eeuwse modernisme werd dit verschil tot kunst verheven, Berlage bekwaamde zich er al tegen 1900 in.

Hetty Berens, W.N. Rose: architect en ingenieur

W.N. Rose (1801-1877) was stadsarchitect in Rotterdam (1839-1858) en rijksbouwmeester in Den Haag (1858-1867). Slechts enkele van zijn gebouwen en stedenbouwkundige werken zijn bewaard gebleven, zoals het militair invalidenhuis Bronbeek in Arnhem, het voormalige Departement van Koloniën (naast de nieuwbouw voor de Tweede Kamer) in Den Haag en de singels in Rotterdam. Zijn carrière en oeuvre reflecteren de belangrijkste vraagstukken op het gebied van de 19de-eeuwse architectuur, stedenbouw en civiele techniek, waarmee hij tot een der belangrijkste architecten in de 19de eeuw beschouwd kan worden.

Hij werd opgeleid aan de Artillerie en Genieschool in Delft en onderhield langdurige contacten met vooraanstaande militaire civiel-ingenieurs. In de traditie van de genootschappen ontwikkelde hij zich door zelfstudie in de bouwkunst. Op verschillende manieren trachtte hij de bouwkunst op een hoger peil te brengen. Zijn tientallen publicaties getuigen van de tomeloze energie waarmee hij zich voor deze zaak inzette. Ook enkele van zijn plantoelichtingen zijn van grote betekenis. Zo kan zijn toelichting op het uitbreidingsplan voor de Coolpolder (1843) met recht een handboek voor de stedenbouw worden genoemd.

Ida Jager, W.A. Froger en het dag-in-dag-uit van Amsterdam

In 1849 belastte de Amsterdamse Commissie van Geneeskundig Toezicht de genieofficier Willem Anthonie Froger (1812-1883) met een onderzoek naar de 'erbarmelijke gezondheidstoestand' in de hoofdstad. Froger bundelde zijn bevindingen in 'Eene geregelde waterverversing der stadsgrachten', waarin hij voorstelde om het water voor de verversing te betrekken uit het oostelijke IJ en via de stadsgrachten te lozen in het westelijke IJ. Dezelfde Froger werd in 1853 benoemd tot inspecteur der Publieke Werken van Amsterdam. In die functie ontpopte hij zich als een man van het geschreven woord. Na drie jaar inspecteurschap had hij zo'n 15.000 pagina's rapporten, aanbevelingen en inlichtingen geproduceerd. Het meest curieuze onderdeel van dat oeuvre is een lijvig inspectierapport dat de geschiedenis in zou gaan als 'Het rapport betreffende het (dis)functioneren der totale Publieke Werken'. Zijn aanbevelingen werden niet allemaal overgenomen, maar het rapport fungeerde jarenlang als aanjager voor verbeteringen om de stad van haar negatieve imago te ontdoen. Het was een scherpe profielschets waarin de stad ongegeneerd werd blootgelegd en wezenlijk ontdaan van haar fotogenieke uiterlijk.

Namens de Werkgroep Stedengeschiedenis
Jan van den Noort